

Erasmus+

562013-EPP-1-2015-1-PL-EPPKA2-CBHE-SP-QUAERE-QUALITY ASSURANCE SYSTEM IN UKRAINE: DEVELOPMENT ON THE BASE OF ENQA STANDARDS AND GUIDELINES

ERASMUS+ «Система забезпечення якості освіти в Україні: розвиток на основі Європейських стандартів та рекомендацій»

РОЗДІЛ 1

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ОСВІТИ,
НАУКИ І ВИРОБНИЦТВА**

УДК: 351.851 (477):378(477)

**ОСОБЛИВОСТІ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ
ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**

В.М. Кухарський, О.А. Осередчук, М.Мазуркевич
(Україна, Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка,
Польща, Вроцлав, Вроцлавська політехніка)

Забезпечення системи вищої освіти інтегрованої у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір є однією із цілей реформування системи вищої освіти в Україні. Формування та вдосконалення нормативно-правового регулювання сфери вищої освіти, зокрема забезпечення якості освіти в Україні відповідно до європейських стандартів є одним з пріоритетів діяльності як вищих органів влади у сфері освіти, так і самих закладів вищої освіти (далі ЗВО). Міжнародні дослідження якості вищої освіти засвідчують, що показники якості вищої освіти України є доволі неоднорідними. З одного боку, за кількісним показником – охоплення вищою освітою – Україна перебуває в числі перших 10-15 країн світу, однак якість такої освіти має певні застереження. У свою чергу загальнонаціональне опитування (Фонд «Демократичні ініціативи»), проведене в Україні, вказує на невисоку оцінку якості вищої освіти, слабкий зв'язок вищої освіти з ринком праці. Половина опитаних вважають, що вища освіта потребує реформування.

Стратегією реформування вищої освіти (п.3.2.) передбачено створення системи забезпечення та постійного поліпшення якості вищої освіти, яка відповідає рекомендаціям і стандартам Європейського простору вищої освіти (ЄПВО), враховує кращі світові практики та виступає головною технологією досягнення відповідності освітньої системи вимогам і потребам суспільства та особистості.

Ключовими завданнями такої реформи є:

- інституціоналізація системи забезпечення якості вищої освіти на національному, регіональному та локальному рівнях за участю державних, громадських та професійних організацій;
- залучення зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів до розроблення нових нормативно-правових актів та методичних розробок, що здатні гарантувати стійке функціонування та розвиток системи забезпечення якості вищої освіти;

Стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості:

1.1. Політика щодо забезпечення якості.

Стратегія (47,2% ЗВО у стратегії мають місію і ціль, 48,6% мають ще списки цільових індикаторів), внутрішні нормативні документи, що регулюють систему забезпечення якості освіти – обов'язкові. Єдині (типові) вимоги до документів цього спрямування відсутні. Втілення політики із забезпечення якості зазвичай покладається на Вчені ради і адміністрацію ЗВО (персонально – найчастіше проректор із науково-методичної роботи або ректор / 54,7% ЗВО). Допоміжну роль відіграють методичні (науково-методичні) комісії. Окремі підрозділи із забезпечення якості вищої освіти існують приблизно в 30,4% ЗВО. У решті випадків ці функції покладено на навчальні (навчально-методичні) відділи/департаменти / 17,8% ЗВО. Функції цих підрозділів є переважно контролюючими /моніторинговими. Участь зовнішніх стейкхолдерів у забезпеченні якості на рівні ЗВО у цілому декларується, але не є формалізованою.

Рекомендації:

- Узгодження законів України «Про вищу освіту», «Про освіту» з іншими нормативно правовими актами (наприклад, Бюджетного кодексу щодо статусу ЗВО щодо отримання іншого статусу, з метою надання платних послуг та отримання прибутку/доходу для розпорядження коштами ЗВО на свої цілі).
- Наявність у ЗВО окремого внутрішнього нормативного документу, що регулює внутрішню політику забезпечення якості;
- Чіткий розподіл повноважень у межах ЗВО.

1.2. Розроблення і затвердження програм.

Відсутність у значної частини працівників ЗВО чіткого розуміння між поняттями освітня програма та навчальний план. Більшість стандартів вищої освіти за спеціальностями знаходяться на стадії розробки. Вимоги до освітніх програм сформульовані у Ліцензійних умовах, однак ті у свою чергу зі стейкхолдерами не узгоджувались і переважно не мають стосунку до забезпечення якості. 78% ЗВО залучають академічний персонал до розробки навчальних програм; 69,6% - адміністраторів; 32,7% - роботодавців та інших зовнішніх стейкхолдерів; 28% - студентів; 9,8 % - випускників.

Рекомендації:

- Чітке формулювання цілей та результатів навчання, кваліфікацій;
- Формулювання процедур пов'язаних із розробкою та затвердженням програм у внутрішні нормативні документи, їх затвердження;

- Унормування процесів залучення соціальних партнерів.

1.3. Студентоцентричне навчання, викладання та оцінювання.

Серед основних недоліків можна назвати відсутність або недостатність чітких процедур реалізації студентами своїх прав та знаходження консенсусних рішень в питаннях організації освітнього процесу та конструювання освітніх програм. У деяких ЗВО України запроваджені соціологічні опитування студентів (20% ЗВО проводять анкетування студентів, щодо якості освітніх програм; 75% опитування щодо якості роботи науково педагогічних працівників), але врахування результатів опитувань при прийнятті рішень практично не врегульоване. В основному права студентів на участь в організації освітнього процесу реалізуються шляхом:

- включення студентів до складу Вчених рад інститутів та факультетів;
- участі в обговоренні переліку дисциплін за вибором студента та ЗВО;
- вільного вибору дисциплін варіативної компоненти ;
- анкетування студентів у межах ЗВО або факультету/інституту.

Рекомендації:

- Розробити внутрішні нормативні документів для впровадження повноцінного опитування студентів щодо якості освітнього процесу, діяльності викладачів, освітніх програм;
- Розробити та закріпити схеми впливу студентів на організацію навчального процесу, укладання навчальних програм;
- Розробити офіційну процедуру розгляду звернень студентів;
- Розробити чіткі внутрішні засади академічної доброчесності для ЗВО.

1.4. Зарахування, навчання, визнання кваліфікацій і сертифікація студентів.

Чіткі та затверджені на рівні держави правила прийому. Питання формування індивідуальних освітніх траєкторій студентів в Україні регулюється морально застарілим нормативними документами. Академічна мобільність та документи про вищу освіту - частина університетської автономії.

Рекомендації:

- Запровадити процеси та інструменти для збору і моніторингу інформації щодо прогресу студентів і вжити відповідних дій на основі цієї інформації;
- Прозоре визнання кваліфікацій вищої освіти, періодів навчання та попереднього навчання, включаючи визнання неформального та інформального навчання, що є важливими складовими забезпечення прогресу студентів у навчанні, водночас сприяючи їх мобільності;
- Розробка актуальних положень, що регулюють питання зарахування, навчання та визнання кваліфікацій.

1.5. Викладацький склад.

Педагогічні працівники призначаються на посаду та звільняються з посади керівником ЗВО (79,9% при прийомі на роботу дотримуються національних/регіональних вимог до компетенцій викладача; 36,9% ЗВО мають власні вимоги). Педагогічні працівники кожні п'ять років проходять

атестацію, за її результатами визначається відповідність працівників займаній посаді, присвоюються кваліфікаційні категорії, вчені звання (55,6% процес внутрішнього оцінювання викладачів; 25,2% зовнішнє оцінювання; 27,6% мають процедуру звільнення викладачів). Контроль якості кадрової політики ЗВО здійснюється під час проведення процедур ліцензування і акредитації, фактично єдині критерії оцінки викладача – вимоги до ліцензування.

Рекомендації:

- Розробка критеріїв для об'єктивної оцінки педагогічної діяльності викладачів (якості викладання);
- Пошук методів (в тому числі фінансування) для належного стажування науково-педагогічного персоналу в Україні та закордоном (на сьогодні, великий відсоток стажувань лише формальність);
- Розробка дієвого механізму звільнення чи вжиття заходів до викладача, у випадку неналежного виконання ним своїх обов'язків;
- Запровадження практики на державному рівні, зміни місця праці через певний період;
- Формування внутрішніх процедур забезпечення підвищення педагогічної майстерності викладача.

1.6. Навчальні ресурси та підтримка студентів

Одним із основних завдань ЗВО є створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів. Під час процедур ліцензування та акредитації контролюються:

- а) відомості про кількісні та якісні показники матеріально-технічного забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти;
- б) відомості про навчально-методичне забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти;
- в) відомості про інформаційне забезпечення освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

Часто ці вимоги зводять до формальностей, а забезпечення більшості ЗВО за цими критеріями є не більш як мінімально достатнім. Доступ (забезпеченість) до матеріалів різниться не лише на рівні факультетів (інститутів), а й навіть кафедр.

Рекомендації:

1. Вийти за рамки кількісних показників у критеріях аналізу матеріально-технічного та навчально-методичного обладнання;
2. Залучення додаткових, особливо спонсорських коштів для покращення матеріально-технічної бази університетів;
3. Розвиток інформаційних платформ для підтримки навчального процесу.

1.7. Інформаційний менеджмент.

У 2011 році створено Єдину державну електронну базу з питань освіти, котра супроводжує навчальний процес. У більшості ЗВО України сформовані фрагменти систем обліку інформації, призначені переважно для забезпечення звітності за окремими складовими діяльності. Так, менше половини респондентів (42,1 %) відповіли, що заклад має централізовану інформаційну

систему, що охоплює всі основні напрямки діяльності; 38,8% опитаних зазначають, що заклад має централізовану, неінтегровану інформаційну систему. Варіант відповіді «декілька інформаційних систем існують на рівні факультету / кафедри» обрали 14,0 % ЗВО. 5,1 % респондентів вказали на відсутність інформаційної системи.

Результати проведеного аналізу свідчать про те, що основною складовою інформаційної системи у переважній більшості ЗВО є прогрес студентів та показники успішності (84,1 % респондентів) та інформація про студентів (вік, стать, освіта, соціально-культурний рівень і т.д.) (80,4 % опитаних).

Рекомендації:

1. Формування інформаційних систем в самих університетах та за їх ініціативи;
2. Формування системних підходів до збору та аналізу інформації в університетах;
3. Циклічний аудит управлінського менеджменту зовнішніми структурами.

1.8. Публічна інформація.

Оприлюднення інформації має фрагментарний характер та подається, як правило, за тими складовими, що вимагаються МОН України. Рівень інформаційної транспарентності ЗВО України залишається досить низьким та потребує подальшого вдосконалення.

79,9 % ЗВО оприлюднюють заздалегідь детальну інформацію про критерії прийому; 79,4 % опитаних надають публічну інформацію про кваліфікації, що надаються програмою. У 66,8 % ЗВО практикується представлення інформацію про процедури викладання, навчання та оцінювання, що використовуються в рамках програми.

Рекомендації:

1. Обов'язкова наявність повного інформаційного пакету в університетах;
2. При поданні інформації орієнтуватися не на формальні вимоги та перелік, а затребуваність стейкхолдерів;
3. Максимальне висвітлення діяльності університетів на веб-ресурсах.

1.9. Поточний моніторинг та періодичний перегляд програм.

Оцінка ефективності навчальної програми на етапі складання державних іспитів. Відсутність практики постійних змін до навчальних програм, як наслідок їх застарілість. Зазвичай зміна обов'язкових курсів тягне за собою зміну програми.

Рекомендації:

1. Постійний перегляд навчальних програм, їх модернізація та аналіз на відповідність вимогам студентів та ринку;
2. Інформування громадськості про програми та зміни до них;
3. Оцінка навчальної програми повинна включати:
  - зміст програми у світлі останніх досліджень у даній галузі знань;
  - потреби суспільства, що змінюються;

- навчальне навантаження студентів, їх досягнень і завершення освітньої програми;
- ефективність процедур оцінювання студентів;
- очікування, потреб і задоволення студентів стосовно програми;
- навчальне середовище і послуги з підтримки студентів, а також їх відповідність меті програми.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Закон України "Про вищу освіту";
2. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти (наказ МОН України від 01.06.2016 № 600);
3. Наказ МОНУ від 16.09.2014 р. №1048 «Про затвердження Плану заходів МОН щодо виконання Закону України від 01.07.2014 р. №1556-VII «Про вищу освіту»;
4. Постанова КМУ від 29.04.2015 р. №266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»;
5. Наказ МОНУ від 26.01.2015 №47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік»;
6. Лист МОНУ від 13.03.2015 р. №1/9-126 «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015/2016 навчальному році»;
7. Постанова КМУ від 30 грудня 2015 р. за №1187 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»;
8. Положення про порядок переведення, відрахування та поновлення студентів вищих закладів освіти, затвержене наказом Міністерства освіти і науки України від 15.07.1996 р. № 245 - нормативно-правовий акти, що підлягає перегляду та приведенню у відповідність до Конституції та законодавства України;
9. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність”;
10. Наказ МОН України «Про затвердження Порядку проведення атестації для визнання здобутих кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на тимчасово окупованій території України після 20 лютого 2014 року»;
11. Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 року № 193 «Про документи про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка» і деталізовані у наказі МОН від 12.05.2015 №525 «Про затвердження форм документів про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка та додатків до них, зразка академічної довідки»;
12. З. У. «Про ліцензування видів господарської діяльності»;
13. Постанова Кабінету міністрів України № 1187 від 30.12.2015 р. "Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти»;
14. Постанова Кабінету Міністрів України (від 15.04.2015 р. № 244 «Про утворення Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти»);
15. Статут НАЗЯВО